

Zuzana Stuchlíková*

Tereza Němečková, Lenka Adamcová, Olga Šedivcová: *Měnící se tvář Afriky*

Metropolitan University Press, 2014. ISBN 978-80-87956-04-5.

Knihu *Měnící se tvář Afriky* vydal autorský kolektiv z Metropolitní univerzity Praha ve složení Tereza Němečková, Lenka Adamcová a Olga Šedivcová. Jde o autorky velmi zkušené, specializující se na rozvojovou ekonomii a rozvojová studia, které publikovaly již několik monografií nebo učebních textů. Zatímco ale v předchozích publikacích se věnovaly spíše rozvojové teorii [Adamcová a kol., 2009; příp. Svoboda a Němečková, 2006] nebo asijským ekonomikám [Němečková a kol., 2011], v kolektivní monografii z roku 2014 se zaměřily na africký rozvojový region, zmítaný dlouhodobě řadou vážných ekonomických a sociálních problémů spojených s vnitřní politickou nestabilitou, slabým institucionálním prostředím a mnoha dalšími faktory. Publikace je v českém prostředí poměrně ojedinělá jak tematicky, tak způsobem zpracování.

Hlavním cílem monografie *Měnící se tvář Afriky* je „kvantifikace proměn v ekonomické, sociálně ekonomické a demografické oblasti, které se od roku 2000 odehrály na africkém kontinentu a které mj. ovlivnily růst kupní síly v regionu“ (s. 12). Dílčím cílem je „zkoumání velikosti této kupní síly, resp. detailnější analýza tzv. střední třídy v regionu, včetně zkoumání tzv. nového afrického spotřebitele“ (s. 12). Nutno předeslat, že tyto široce definované cíle se naplnit víceméně podařilo, i když hloubka analýzy mohla být v některých částech knihy větší. Shrnout stav a směřování určité ekonomiky nebo dokonce většího regionu je velmi složité, obzvláště pak v rychle se měnícím prostředí rozvojového světa, kde podobné analýzy rychle zastarávají. Autorky se vhodně zaměřily pouze na vybrané ukazatele rozvoje afrických zemí, a to v dlouhodobějším pohledu i širším světovém kontextu.

Kniha je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole autorky mapují stav a vývoj afrického regionu po roce 2000, kdy se daří region částečně politicky stabilizovat a zavádět řadu nových reforem, s větším důrazem na poslední dekádu. Zaměřují se na ekonomické, sociální i demografické proměny Afriky, vymezují hlavní růstová centra a nejperspektivnější ekonomiky. Autorky vyzdvihují zlepšení řady významných ukazatelů ekonomického i sociálního rozvoje díky urychlení růstové dynamiky v mnoha afrických

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů (stuchliz@vse.cz).

zemích a snaží se svou analýzou změnit tradiční náhled na Afriku jako na „beznadějný“ kontinent. Poukazují ale také na přetrvávající problémy, včetně velkého počtu lidí žijících v chudobě, rozsáhlé nerovnosti v rozdělování příjmů a bohatství a malý pokrok Afriky při plnění tzv. Miléniových cílů Organizace spojených národů (OSN). V této kapitole by bylo nepochybně možné výklad rozšířit a prohloubit o řadu aspektů současného vývoje – obzvláště s přihlédnutím k poměrně malému počtu stran (publikace jich má pouze 179) zde jistě je prostor pro rozšíření. Např. u velmi stručné analýzy stagnující konkurenceschopnosti afrických zemí v části 1.1 mohlo být zahrnuto více případových studií pro vybrané ekonomiky, u nichž k určitému pokroku došlo. Podobně i v dalších subkapitolách části 1 se autorky často omezují převážně na stručný komentář základních indikátorů v předkládaných tabulkách, chybí podrobnější vysvětlení důvodů a možných dopadů uvedeného vývoje. Dalo by se polemizovat i o celkové struktuře kapitoly 1, kde je rozebírán mj. i vývoj a význam přímých zahraničních investic pro region, ale už není věnována větší pozornost specifickým zahraničního obchodu. S ohledem na datum vydání publikace pochopitelně nejsou v textu zohledněny ani dopady epidemie eboly v západní Africe nebo poklesu cen komodit na africké země po roce 2014. Kapitola 1 je však, s ohledem na vymezené cíle knihy, možno považovat spíše za výchozí pro následující, úžeji zaměřené části.

Druhá kapitola se vhodně věnuje jednomu ze zásadních trendů globálního vývoje, tj. rozvoji spotřeby díky expanzi střední třídy. Např. Světové ekonomické fórum identifikuje tento trend jako jeden z nejdůležitějších [WEF, 2016], protože má značné přesahy a souvislosti s dalšími aspekty lidského života. Expanze střední třídy má v Africe svá specifika, problematická je už samotná definice této skupiny obyvatel, na což autorky také upozorňují. Zjednodušeně řečeno, africká střední třída není tolik bohatá jako např. asijská (zejména čínská), ale je velmi početná, má odlišné potřeby a spotřební zvyklosti, na něž je třeba brát ohled v reálném byznyse.

Kapitola třetí rozebírá další ze zajímavých trendů soudobého vývoje kontinentu, kterým nepochybně je silný rozvoj trhu s informačními technologiemi, zejména rozvoj mobilního bankovníctví a tzv. mobilních peněz. Obecný výklad je vhodně doplněn případovou studií o využívání mobilních peněz tradiční africkou kulturou, tedy kmenem Masajů v Keni. Nelze zatím tvrdit, že by Afrika procházela nebo se jen blížila „druhému věku strojů“ a světu umělé inteligence, jak např. popisují ve svém bestselleru *Druhý věk strojů* Erika Brynjolfsson a Andrew McAfee z MIT [2015]. Nicméně dostupnost informačních a mobilních technologií se i zde rychle zlepšuje a umocňuje předchozí trend, tedy rozvoj konzumní společnosti. Autorky popisují vývoj a význam tzv. mobilní peněženky a mobilních peněz, které se právě v Africe rozvíjejí neobvykle rychle. V tomto ohledu odkazují druhá i třetí kapitola na možné obchodní a investiční příležitosti na afrických trzích, jsou i praktičtější využitelné z pohledu českých firem (viz dále).

Autorky píší kultivovanou, čtivou formou, své argumenty dokládají řadou kvalitních zdrojů od renomovaných ekonomů i mezinárodních institucí. Při zkoumání vývoje afrických zemí většina autorů naráží na zásadní problémy s kvalitou a relevancí dostupných statistických dat. Objem použitelných dat dostupných v publikacích nebo na webových portálech Světové banky nebo OSN (a jejich rozvojových institucí, především Konference OSN pro obchod a rozvoj) se významně zvyšuje. Stále je však nesrovnatelný s daty jiných regionů a tzv. vyspělého světa. V tomto ohledu je jakákoliv podrobnější a hlubší statistická

analýza téměř nemožná, je nutné se spoléhat často na protichůdné nebo velmi rozdílné odhady. I proto se autorky nesnaží zahrnout do monografie zmiňované náročnější statistické metody, jejich texty jsou převážně popisné, analytické a syntetické.

Je nutno zdůraznit, že recenzovaná monografie se nachází na pomezí mezi odbornou vědeckou monografií a dalšími typy publikací (učebnicového nebo populárně-naučného typu), což ale dle mého názoru v tomto případě není na škodu. Naopak, text je výborně přístupný jak pro studenty rozvojových studií, tak pro širší veřejnost, včetně podnikatelských kruhů. Ty v Africe stále nemusí vidět dostatečný potenciál, což se odráží i v dlouhodobých časových řadách statistik českého zahraničního obchodu (viz dále) a podobné publikace by mohly firmy podnítit k hledání dalších informací o tomto opomíjeném, ale velmi zajímavém různorodém kontinentu.

Odborné knihy o rozvojovém světě českých autorů jsou na zdejším knižním trhu zcela výjimečné [kromě již zmiňovaných publikací autorského kolektivu této recenzované knihy v poslední době např. Harmáček, 2013; Horký a Lightfoot, 2013; Leichtová a Piknerová, 2013; Dušková a kol., 2011 nebo Horký, 2010]. Spíše lze najít překlady známých děl z rozvojové ekonomie, zabývající se překážkami rozvoje a důvody dlouhodobého zaostávání rozvojových zemí [např. výborné a dnes již klasické publikace autorů Acemoglu a Robinson, 2015; Easterly, 2010 nebo Collier, 2009] nebo rozvojovou pomocí, příp. politickými problémy a konflikty vybraných zemí (viz např. publikace vydávané Ústavem mezinárodních vztahů v Praze).

Český export se v Africe dlouhodobě koncentruje na několik málo bohatších a vyspělejších zemí (Jihoafrická republika a země severní Afriky), naopak země subsaharské Afriky mají na českém exportu naprosto marginální podíl. Více vyvážíme jen do Nigérie, Mali nebo Senegalu. Africké země nefigurují mezi nejvýznamnějšími obchodními partnery České republiky a jako celek se podílejí na celkovém obratu zahraničního obchodu České republiky pouze 0,9 %, na českém exportu 1,2 % a na importu 0,6 % [údaje za rok 2014, MPO, 2015; 2016].

Ani česká ekonomická diplomacie nemá pro prosazování zájmů českých exportérů a investorů v Africe prozatím větší zdroje, své aktivity směřuje spíše k perspektivnější Asii. Např. agentura na podporu českého exportu, CzechTrade, má na začátku roku 2016 pouze tři zastoupení v Africe, a to v Egyptě, Jihoafrické republice a Maroku, což je méně než v samotné Číně. Žádná africká země ani nefigurovala v často kritizované a velmi obecné koncepci tzv. zemí prioritního zájmu s významným potenciálem pro české firmy (mezi které byla zařazena např. Čína, Brazílie, Indie a další) v rámci Exportní strategie pro období 2012–2020. Mezi tzv. zájmové země v Exportní strategii byly zařazeny pouze: Angola, Egypt, Etiopie, Ghana, JAR, Maroko, Nigérie a Senegal. Řada konkrétnějších exportních a investičních příležitostí ve vybraných afrických zemích je ovšem již identifikována v Mapě globálních oborových příležitostí Ministerstva zahraničních věcí České republiky z roku 2015 [Tlapa a kol., 2015], kde se pozornost zaměřuje (kromě výše zmiňovaných zájmových zemí) i na Alžírsko, Keňu, Konžskou demokratickou republiku, Mosambik, Rwandu, Tanzanii, Tunisko, Ugandu a Zambii.

Lze tedy shrnout, že recenzovaná publikace je nepochybně přínosným dílem, rozšiřuje (dosud velmi malý) záběr zkoumání rozvojového světa v České republice a může tak přispět k lepšímu porozumění zásadních problémů a dlouhodobých trendů, které se dotýkají velké části světové populace.

Literatura

- ACEMOGLU, D. a ROBINSON, J. A., 2015. *Proč státy selhávají: kořeny moci, prosperity a chudoby*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-1305-1.
- ADAMCOVÁ, L. a kol., 2009. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1515-1.
- COLLIER, P., 2009. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-010-7.
- DUŠKOVÁ, L. a kol., 2011. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2948-9.
- EASTERLY, W. R., 2010. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?* Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1776-5.
- HARMÁČEK, J., 2013. *Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v nejméně rozvinutých zemích (LDCs)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3962-4.
- HORKÝ, O. a LIGHTFOOT, S. (eds.), 2013. *Development Policies of Central and Eastern European States: from Aid Recipients to Aid Donors*. London: Routledge. ISBN 978-0-415-63912-5.
- HORKÝ, O., 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskursy, praktiky, rozpory*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-040-7.
- LEICHTOVÁ, M. a PIKNEROVÁ, L., 2013. *Rozvojová spolupráce východního bloku v době studené války*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-570-1.
- MPO, 2012. *Exportní strategie ČR 2012–2020* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 15. 3. 2012 [cit. 20. 3. 2016]. Dostupné z: www.mpo.cz/dokument103015.html
- MPO, 2015. *Fakta zahraničního obchodu 2014* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a Český statistický úřad, 26. 5. 2015 [cit. 20. 3. 2016]. Dostupné z: www.mpo.cz/dokument158114.html
- MPO, 2016. *Zahraniční obchod ČR za 1–12/2015* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR [cit. 20. 3. 2016]. Dostupné z: www.mpo.cz/dokument169927.html
- NĚMEČKOVÁ, T. a kol., 2011. *Vzestup asijských zemí v mezinárodním obchodu*. Praha: Metropolitní univerzita Praha. ISBN 978-80-86855-83-7.
- RYNJOLFSSON, E. a MCAFEE, A., 2015. *Druhý věk strojů: práce, pokrok a prosperita v éře špičkových technologií*. Brno: Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-87270-71-4.
- SVOBODA, D. a NĚMEČKOVÁ, T., 2006. *Management rozvojových projektů*. Praha: Oeconomica. ISBN 80-245-1154-1.
- TLAPA, M. a kol., 2015. *Mapa globálních oborových příležitostí*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. ISBN 978-80-7441-021-5.
- WEF (World Economic Forum), 2016. *Global Risk Report 2016* [online]. [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-risks-2016/>